

5. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. / Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко ; за заг. ред. Н. Гусак. Київ : НаУКМА, 2017. 92 с. URL: <http://surl.li/meozg>
6. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : посіб. з проведення тренінгу / Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко. Київ : НаУКМА, 2017. 178 с. URL: <http://surl.li/meoyt>
7. Хохуля Н. Загострення проблеми одинокого материнства у післявоєнний час. *Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 15 квіт. 2022 р. / редкол. : В. П. Андрущенко (голова), І. Г. Ветров (заст. голови, відп. ред.), Г. М. Торбін (заст. голови), О. В. Потильчак (упорядн.). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. С. 68–70. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38236/Pisliavoiennyi%20svit.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

**ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ
У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Костіна Валентина

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
vkostina2014@gmail.com*

Терещенко Вероніка, Гавричкова Віолетта

*Комунальний заклад «Харківська спеціальна школа № 2»
Харківської обласної ради
veronika_kotlyarenko@ukr.net, vilvetkavv@gmail.com*

Постановка проблеми. У зв'язку із стрімкими змінами сучасного життя однією з актуальних проблем у системі освіти є формування гендерної культури здобувачів освіти. Це пов'язано з необхідністю переосмислення традиційних стереотипів щодо ролей чоловіків і жінок у суспільстві, а також усвідомлення різноманітності гендерних ідентичностей та орієнтацій. Сучасна активізація інтересу до різних аспектів гендерних питань є результатом зростаючої усвідомленості важливості гендерної рівності для сталого розвитку суспільства, особливо в контексті трансформаційних суспільних процесів і періодів великих викликів, таких як військові конфлікти та воєнні дії. У контексті повномасштабної війни, що вже третій рік йде в Україні, вкрай важливою є професійна підготовка фахівців, які працюють в системі освіти до поширення елементів гендерної культури серед дітей, молоді та їхніх батьків.

У сучасному суспільстві відбуваються значні трансформації цінностей, поглядів і переконань, що ставить перед освітянами нові важливі завдання. Так, у рамках приєднання до міжнародної ініціативи «Партнерства Біарріц» [2]

Україна взяла на себе зобов'язання у сфері освіти щодо інтеграції гендерного компоненту в освітній процес. Тому, одним з основних завдань соціального педагога в закладі загальної середньої освіти є впровадження соціально-виховних впливів на засадах гендерної рівності. Як зазначають О. Бондарчук та О. Нежинська, перед працівниками закладів освіти, «стоять високі вимоги до рівня їх гендерної компетентності, оскільки вони є ключовими фігурами в цьому процесі» [1, с. 5]. Водночас фахівці, у яких сформовано гендерні стереотипи, можуть мати обмежену здатність до адекватного та всебічного розуміння проявів особистості дітей, що має негативні наслідки для освітнього процесу в цілому. Особливої актуальності набуває необхідність прояву чутливості до емоційного стану дітей, уникаючи таких гендерно нечутливих висловлювань, як «хлопчики не плачуть, це роблять тільки дівчата», бо кожна дитина переживає стрес по-своєму, а виявлення емоцій через сльози є природною реакцією психіки будь-якої людини незалежно від її статі. Крім того, у воєнний період діти спостерігають, що жінка може виконувати не лише ролі в сім'ї, але й займати важливі посади у військових чи правоохоронних структурах, що вимагає перегляду стереотипів та уявлень про ролі чоловіків та жінок у суспільстві тому, підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до формування гендерної культури у закладах загальної середньої освіти є надзвичайно важливою, адже вони є провідними інститутами гендерної соціалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема впровадження гендерного підходу в теорію та практику соціальної роботи є доволі актуальною та представленою у розвідках О. Луценко, Н. Маркової, П. Романова, О. Сухомлинської та інших. Різні аспекти гендерного виховання були предметом досліджень Л. Вовка, С. Вихора, Т. Говоруна, Т. Дороніної, В. Єрмеєвої, І. Іванової, О. Кікінеджи, В. Кравця, І. Мунтяна, Н. Павлущенко, О. Цокур та інших вчених. Окремі аспекти підготовки майбутніх учителів до гендерного виховання учнівської молоді досліджували І. Бондаревська, В. Гайденко, Г. Лактіонова, О. Любарська, І. Предборська, С. Юдіна та ін. Поняття гендерної компетентності особистості та шляхи її формування в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців було розглянуто в дослідженнях В. Агеєва, Л. Вовк, О. Горошко, І. Кльоціної, І. Таліної, О. Кіріленко, Н. Лавриненко, О. Луценко, Л. Міщик, І. Харченко та інших. На основі узагальнення та систематизації результатів наукових досліджень визначено, що потребує додаткового вивчення питання практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до формування гендерної культури у дітей в закладах загальної середньої та спеціальної освіти. Якісна комунікація між учасниками освітнього процесу відіграє важливу роль у формуванні недискримінаційного та гендерно чутливого середовища, яке є запорукою збереження та зміцнення ментального здоров'я особистості та її резильєнтного потенціалу, що набуло особливого сенсу за часів війни. У вирішенні цього складного завдання важливу роль відіграють соціальні педагоги закладів освіти, що є провідними фахівцями соціальної галузі, які мають бути готовими до його виконання.

Мета дослідження полягає у визначенні ефективних шляхів і засобів у практичній підготовці майбутніх фахівців соціальної галузі до формування гендерної культури у дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих шляхів формування практичної готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до формування гендерної культури у здобувачів загальної та спеціальної середньої освіти в умовах інклюзії є створення умов для якісної практичної роботи на базах партнерської мережі відповідних закладів. Так, багаторічний досвід практичної взаємодії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди з Комунальним закладом «Харківська спеціальна школа № 2» Харківської обласної ради дозволяє визначити певні напрацювання в цьому напрямі. Здобувачі вищої освіти мають можливості співпрацювати з дітьми та фахівцями закладу як в межах проведення виробничих практик на 3 та 4 курсах, що мають певні елементи наступності, так і в межах певних освітніх курсів «Практикум соціально-реабілітаційної роботи», «Опіка та піклування з практикумом», «Соціальна робота в інклюзивному освітньому середовищі», а також здійснювати на базі закладу власні наукові дослідження. Це дозволяє їм набувати практичний досвід у роботі зі дітьми з особливими освітніми потребами та підвищувати свої професійні навички. Також ця співпраця має важливе значення і для двох партнерських закладів освіти, бо сприяє запровадженню гендерно-чутливих підходів в освітньо-професійне середовище та підвищенню якості освіти в цілому.

Аналіз правових джерел вказує на те, що актуальність і необхідність забезпечення професійної готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи з формування гендерної культури здобувачів освіти обумовлені положеннями низки нормативних актів: Загальна декларація прав людини (1948), Конвенція Міжнародної організації праці про дискримінацію в галузі праці та занять (1975), Конвенція про боротьбу з дискримінацією у галузі освіти (1962), Конвенція Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (2011), а також закони України («Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2023) («Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014)), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2019) та інші. Враховуючи вищезазначені документи, серед важливих аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі для організації продуктивної роботи в інклюзивному середовищі закладів загальної та спеціальної середньої освіти виокремлено формування здібностей та можливостей у здобувачів вищої освіти до розвитку гендерної культури дітей з особливими освітніми потребами.

Під час організації професійно-орієнтованого освітнього простору ми враховуємо вимоги та стандарти, встановлені у зазначених документах, і активно працюємо над цією проблематикою, спільно надаючи допомогу майбутнім фахівцям у підготовці до ефективної роботи з формування гендерної культури здобувачів загальної середньої та спеціальної освіти в освітньому

середовищі. З цією метою під час організації виробничих практик та практико-зорієнтованих занять для здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди на базі Комунального закладу «Харківська спеціальна школа № 2» Харківської обласної ради, ми використовуємо як традиційні так і інноваційні методи та форми роботи з метою забезпечення отримання здобувачами вищої освіти максимальних можливостей для набуття практичного досвіду в організації гендерно чутливого освітнього середовища, навіть в умовах дистанційної форми навчання.

Під час організації занять створено умови для активного залучення здобувачів вищої освіти до процесу виховання дітей з особливими освітніми потребами на засадах гендерного підходу, сприяючи не лише усвідомленню основ гендерної освіти, а й підтримці гендерної рівності та розвитку позитивної гендерної ідентичності. У нашій роботі ми активно використовуємо різноманітні методи, включаючи практичні вправи, рольові ігри, групові дискусії та тренінги, а також ознайомлення з багаторічним досвідом педагогів закладу освіти та залучення їх до процесу професійної підготовки у якості менторів, що сприяє більш продуктивному розвитку практичних навичок взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами та формуванню у практикантів гендерної чутливості.

Цікавою інноваційною формою практичної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі в умовах дистанційної освіти є залучення їх до створення цікавих віртуальних соціально-виховуючих засобів в межах певного проєкту, який може бути підготовлено та реалізовано у різних формах: у формі соціально-виховного заходу, що проводиться у форматі Meet чи Zoom конференції з використанням підготовлених спеціально розроблених соціально-виховних засобів (казкових театралізацій, віртуальних подорожей, вікторин та конкурсів), а також у повністю готовому віртуальному форматі тематичного відеоматеріалу, підготовленого та записаного здобувачами вищої освіти, який теж містить певні різновиди соціально-виховних впливів (мудрі притчі, цікаві вікторини, інтерактивні завдання та ін.), що за допомогою класного керівника чи педагога додаткової освіти можна використовувати для здійснення соціально-виховних впливів у той час, коли проведення загальних зборів з великою кількістю учнів є неможливим. Додатковими перевагами останньої форми є її доступність та гнучкість, що надає можливість дітям отримувати освітній контент також у форматі асинхронного навчання, а також робити, якщо є потреба, багаторазові повтори у розгляді певного складного для засвоєння матеріалу. Це дозволяє учням навчатися в зручний для них час та у необхідному темпі, що є особливо актуальним для навчання дітей з особливими освітніми потребами в дистанційному режимі в умовах воєнного стану. Використання вищезазначених шляхів та засобів у практичній підготовці здобувачів вищої освіти засвідчило їхню результативність та дозволило забезпечити набуття ними високого рівня адаптованості до здійснення процесу соціального виховання в умовах сучасних соціальних викликів, гнучкості у взаємодії з різними гендерними групами, а також здатності створювати

безпечне і дружнє середовище для всіх дітей, незалежно від їхньої гендерної ідентичності.

Аналіз результатів спільної соціально-виховної роботи здобувачів вищої освіти-майбутніх фахівців соціальної галузі з дітьми під час практико-зорієнтованих занять засвідчив позитивний вплив на формування гендерної культури в учнів, які демонстрували розуміння важливості забезпечення рівних можливостей у всіх сферах життя та взаємоповаги між представниками різних гендерів, що сприяє створенню толерантного та гармонійного шкільного середовища та суспільства вцілому.

Висновки і перспективи подальших досліджень Отже, ефективними шляхами професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до розвитку гендерної культури здобувачів загальної середньої та спеціальної освіти на засадах інклюзії є використання у процесі їхньої практичної підготовки проєктного методу у поєднанні з менторською взаємодією з соціальним педагогом-методистом бази практики, класними керівниками та педагогами-методистами з питань гендерно-чутливого соціального виховання у шкільному середовищі. Такий підхід допомагає у забезпеченні підвищення рівня гендерно чутливих соціально-виховних впливів як в межах організації практичних занять на базі практики, а також сприятиме зростанню ефективності підготовки фахівців, які зможуть впроваджувати ці гендерні підходи у своїй подальшій практичній роботі.

Перспективним напрямом подальшої роботи вважаємо співпрацю з Центром гендерної освіти з метою обміну досвідом проведення соціально-виховної взаємодії на засадах гендерно-чутливої освіти з іншими закладами міста та області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук О. І., Нежинська О. О. Психологічні умови формування гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів : монографія. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. 180 с.
2. Про схвалення проєкту листа Уряду України до Міністерства Європи та закордонних справ Французької Республіки щодо участі Уряду України у міжнародній ініціативі “Партнерство Біарріц” з утвердження гендерної рівності : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6.05.2020 р. № 505-р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.03.2024).